

Kildebank til Jødiske stemmer fra Holocaust

Vi gjorde også modstand

Tema 3

At samle informationer og udbrede illegalt nyheds- breve var at gøre modstand

Denne kildebank består af uddrag af forskellige europæiske jødiske kilder til Holocaust. Uddragene er gengivet med tilladelse fra rettighedshavere, og må ikke anvendes i andre sammenhænge uden indgåelse af ny aftale herom. Redaktionen har bestræbt sig på at finde frem til alle rettighedshaverne. Skulle nogen mangle, kontakt venligst redaktionen.

At smugle et brød var at gøre modstand
At undervise i hemmelighed var at gøre modstand
At samle informationer og udbrede illegalt nyhedsbreve var at gøre modstand
At advare og nedbryde illusioner var at gøre modstand
At redde en Torah-rulle – var at gøre modstand
At smugle folk over grænser – var at gøre modstand
At nedskrive begivenheder og skjule optegnelserne var at gøre modstand
At hjælpe mennesker i nød var at gøre modstand
At stå med tomme hænder imod morderne – var at gøre modstand
At gøre oprør i dødslejrene – var at gøre modstand
At rejse sig i ghettoerne – var at gøre modstand
At fastholde sin menneskelighed var at gøre modstand
At skjule sig var at gøre modstand
At flygte fra ghettoen og leve som partisan – var at gøre modstand
At lytte til musik – var at gøre modstand
At sabotere nazisterne – var at gøre modstand

Digt af Haim Guri & Monia Avrahami:

Opstandens ansigter, (oversat af Therkel Stræde) fra [det israelske ghettokæmpermuseum Beit Lohamei Haghettaots hjemmeside](#)

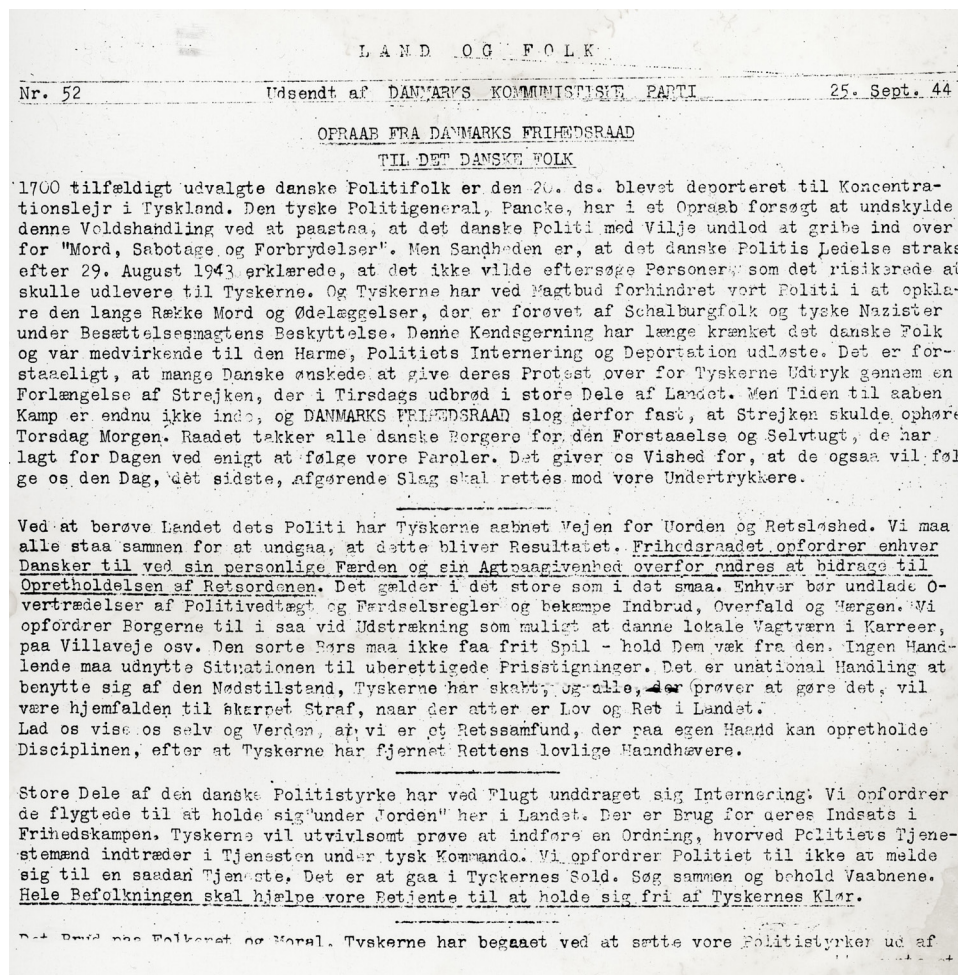
At samle informationer og udbrede illegalt nyhedsbreve var at gøre modstand

Kontekst

Under Holocaust forsøgte mange jøder at indsamle informationer og dokumentere deres oplevelser. Mange skrev dagbøger, andre breve, mens andre tegnede eller komponerede digte eller klagesange om deres kummerlige forhold. Det lykkedes også enkelte at fotografere udryddelseslejrene.

At indsamle informationer kunne bruges til at advare hinanden og til at samle beviser til verden uden for ghettoerne og kz-lejrene. Måske ville nogen gribe ind, hvis de indså, hvad der foregik. Informationerne blev også indsamlet i håbet om, at gerningsmændene en dag ville blive gjort ansvarlige. Andre dokumenterede deres oplevelser, fordi de var optaget af, at ingen efter krigen måtte glemme eller være uvidende om, hvad der var overgået Europas jøder.

At indsamle informationer var dog ikke nemt. Jøder i forskellige ghettoer og kz-lejre havde svært ved at kommunikere med hinanden, fordi tyskerne holdte dem isolerede og under forhold, der svækkede dem. Dertil kom, at det var svært at skaffe sig skriveredskaber og papir. Det var også forbudt at dokumentere Holocaust, da tyskerne ønskede at hemmeligholde det. Udfordringerne til trods indsamlede mange alligevel informationer og udbredte dem illegalt. Enten blev informationerne gravet ned, smuglet ud eller omdelt som anonyme flyveblade.

Jødiske Anne Frank (f. 1929, d. 1945) levede i skjul i et baghus i Amsterdam fra 1942 til 1944. I baghuset boede Anne Franks familie og en anden jødisk familie, indtil de 4. august 1944 blev opdaget og sendt til kz-lejren Auschwitz.

Igennem hele perioden i skjul førte Anne Frank en dagbog, som hun kaldte for Kitty. Den 28. marts 1944 hørte Anne Frank en appel i radioen fra den hollandske eksil-minister Gerrit Bolkenstein. Han bad hollænderne om at nedskrive og holde fast i vigtige dokumenter som beviser på den nazistiske undertrykkelse. Dem ville Gerrit indsamle og bruge til retsforfølgelse efter krigen. Det fik Anne til at arbejde ekstra hårdt med at beskrive livet i baghuset. Men det gav også anledning til bekymring for, hvad der ville ske, hvis tyskerne opdagede det.

Anne Frank, dagbogsnotater, forår 1944

29. marts 1944

"Kære Kitty!

I går aftes talte minister Bolkenstein i Radio Oranje om, at der efter krigen ville finde en indsamling sted af dagbøger og breve fra denne krig.

Selvfølgelig begyndte de straks alle sammen at tale om min dagbog. Det ville vel nok være spændende, hvis jeg kunne udgive en roman om Baghuset. Alene titlen ville få folk til at tro, at det var en detektivroman.

Men spøg til side, allerede ti år efter krigen vil det nok virke mærkeligt, når man fortæller om, hvordan vi som jøder har boet, spist og talt her."

11. april 1944

"Jeg forberedte mig på, at politiet ville vende tilbage,^b så bliver vi nødt til at sige, at vi er gået under jorden; enten er det gode hollændere, så vil der ikke ske noget, eller også er det NSB'ere (medlemmer af det hollandske naziparti), og så må vi prøve at bestikke dem.

>> Få dog den radio af vejen! << amrede Fruen

>> Ja, bare ind i ovnen med den, << svarede Herren, >> hvis de finder os, kan de lige så godt også finde radioen! <<

>> Så finder de også Annes dagbog, << blandede far sig.

>> Så brænd den, << kom det fra den, der var mest bange af os allesammen.

Dette, og det øjeblik, hvor politiet lavede spektakel ved drejeskabet, var de tidspunkter, hvor jeg var mest bange, ikke min dagbog, så skulle jeg i hvert fald dele skæbne med den!

Men far svarede heldigvis ikke."¹³

^b Et par dage før har der været indbrud i hovedbygningen, hvor baghuset er skjult bagved. Derfor er politiet blevet tilkaldt af forbipasserende på gaden, og de har været tæt på at opdage familiens skjulested.

<p>Hvilke tanker om at skrive dagbog om livet i skjul gjorde Anne Frank sig?</p>	
<p>Hvorfor gjorde dagbogen de andre beboere nervøse?</p>	
<p>Hvorfor tror I, at Anne blev bange, da hun hørte, at de andre ville brænde hendes dagbog? Hvad tror I dagbogen betød for hende?</p>	

Primo Levi var italiensk jøde (f. 1919 – d. 1987), der i december 1943 blev fanget og sendt til kz-lejren Auschwitz. Da Primo var uddannet kemiker, blev han opfattet som en arbejdsduelig jøde og optaget i en særlig enhed på en gummifabrik i Auschwitz.

Lige efter befrielsen gik Primo i gang med at nedskrive sine oplevelser fra Auschwitz, hvilket blev til bogen 'Hvis dette er et menneske', der udkom i 1946. Primo har sidenhen givet mange interviews om opholdet i Auschwitz. I 1987 begik han selvmord.

Interview med Primo Levi om behovet for at fortælle om Auschwitz

"Jeg skrev min bog 'Hvis dette er et menneske' i en håndevending, side op og side ned uden at rette eller lave om på noget: om natten, på laboratoriet, i toget, hvor som helst jeg kunne komme af sted med det. [...]"

En af måderne at bekæmpe nazismen på, var at afsløre dens forbrydelser. [...]"

Hvis jeg skal være helt ærlig, har skriveriet som sagt for mig først og fremmest været en frigørelsesakt.

Jeg bar rundt på minder og måtte have dem ud.

Ved siden af har det dog i høj grad også været en politisk handling."¹⁴

Beskriv Primos skriveproces, og hvad han skriver om	
Hvorfor har Primo skrevet om det indhold?	
hvordan tænker I, at det hænger sammen med hans skriveproces?	

Thomas Geve var en tysk-jødisk dreng (f. 1929), der i 1943 blev deporteret til kz-lejren Auschwitz sammen med sin mor. Der blev han optaget i et fange-murersjak, der foretog byggearbejde i hele Auschwitz.

I vinteren 1944-1945 nærmede den sovjetiske Røde Hær sig Auschwitz. 18. januar 1945 blev Thomas og andre overlevende fanger sendt på døds-march mod kz-lejren Buchenwald. Da Buchenwald blev befriet 9. april 1945, var Thomas så afkræftet, at han ikke kunne forlade lejren. Mens han kom til kræfter, tegnede han sine oplevelser på kasseret papir fra de forladte SS-kontorer i lejren. Thomas udgav senere en bog om sine oplevelser og gav flere interviews.

Interview med Thomas Geve om sine tegninger og tegneproses

"Min omfattende og fakta-mættede produktion af 79 tegninger af koncentrationslejrene blev lavet ud af kasseret papir fra SS. [...]"

Efter befrielsen af Buchenwald blev jeg overflyttet til blok 29 i hovedlejren, hvor jeg sikkert var den eneste unge jødiske person sammen med de andre tyske antifascister.

Fra april til juni 1945 tegnede jeg mine første oplevelser, fordi jeg ville vise mine forældre tegningerne en dag.

Venner bragte mig syv blyantsstumper i forskellige farver til mit projekt, ingen af dem længere end en tomme.

Der var ingen grå farve, så vagterne blev ikke portrætteret i deres grå SS-uniform, men i den gule uniform som SA-militsen brugte."¹⁵

Thomas Geves erindring om tegneprocessen i Buchenwald

"Hvis vi, der havde oplevet det, tænkte jeg, ikke formidlede den bitre sandhed, ville folk måske ikke tro på de uhyrligheder naziregimet havde begået. [...]"

Jeg gik derfor i gang med at tegne livet i lejrene.

Scener fra dage, der var gået, blev levende igen, ankomsterne, selektionerne, straffene, maden, sygdommene, de endeløse rækker af pigtråd, arbejdet, appellerne, vinteren, oprørene, galgerne, evakueringen."¹⁶

Thomas Geves børnetegninger af Auschwitz og Buchenwald (1945)

I kan se nogle af Thomas Geves tegninger, hvis I følger linket. Hvis I klikker på billederne, har Thomas Geve forklaret, hvad billedet forestiller. Tænk over, hvilke oplysninger I får om livet i Auschwitz ud fra tegningerne.

[Tegninger – Thomas Geve](#)

<p>Undersøg, hvor langt der er fra Auschwitz til Buchenwald. Hvorfor mon kz-fangernes march fra udryddelseslejrene kaldes døds-marchen?</p>	
<p>Beskriv Thomas tegneprocess og hvilket indhold, han tegnede</p>	
<p>Hvorfor besluttede Thomas at tegne de tegninger og det indhold?</p>	
<p>Hvad kan tegningerne fortælle noget om?</p>	

Hemmelige fotografier fra Auschwitz

Sonderkommandoen var en jødisk arbejdsenhed i lejrene. De arbejdede i og omkring krematorierne, der var placeret ved gaskamrene.

I august 1944 blev jøderne fra Lodz-ghettoen gasset i Auschwitz. I samme måned var det lykkedes medlemmer af Sonderkommandoen i Auschwitz at få fat på et kamera, som de formentlig havde fundet blandt ofrenes ejendele. I dybeste hemmelighed fotograferede fem medlemmer af Sonderkommandoen krematorierne. Herefter blev fotoerne smuglet ud af lejren i en tube tandpasta og overgivet til den polske undergrundsbevægelse. Der var tale om fire fotos. To af dem blev offentliggjort i 1945 i en rapport om Auschwitz, skrevet af en polsk dommer.

De fire fotos er til dags dato de eneste, som viser krematorier og afbrænding af lig i Auschwitz. De er også de eneste fra en kz-lejr, der er taget af de jødiske ofre – resten af fotos fra kz-lejrene er taget af det nazistiske lejrpersonale eller af De Allierede styrker, som befriede kz-lejrene.

Alter Fajnzylberg (f. 1911, d. 1987) var polsk jøde, der siden juli 1943 havde arbejdet i Sonderkommandoen i Auschwitz.

Alter var en af de fem sonderkommandoer, der hjalp med at tage de fire fotografier. Han fortalte senere, at fotografierne blev taget med 15-30 minutters mellemrum.

Alter Fajnzylbergs beskrivelse af fotografering af krematorier i august 1944

"På den dag, hvor billederne blev taget ... vi tildelte hinanden opgaver.

Nogle af os skulle bevogte den person, der tog billederne.

Med andre ord skulle vi holde nøje øje med, at alle, der ikke kendte hemmeligheden, og frem for alt eventuelle SS-mænd, der bevægede sig rundt i området, som nærmede sig.

Endelig kom øjeblikket.

Vi samledes alle ved den vestlige indgang, der førte udefra til gaskammeret i Krematorium V: vi kunne ikke se nogen SS-mænd i vagttårnet med udsigt over døren fra pigtråden eller i nærheden af det sted, hvor billederne skulle tages.

Alex, den græske jøde, tog hurtigt sit kamera frem, pegede det mod en bunke brændende kroppe og trykkede på lukkeren.

Derfor viser fotografiet fanger fra Sonderkommandoen, der arbejder ved bunken.

En SS-vagt stod ved siden af dem, men ryggen blev vendt mod krematoriebygningen.

Et andet billede blev taget fra den anden side af bygningen, hvor kvinder og mænd klædte sig af mellem træerne. De var fra en transport, der skulle myrdes i gaskammeret i Krematorium V."¹⁷

Hvad er det for en situation, som Alter beskriver her?	
Hvorfor tror I, at Alter og de andre fanger gjorde det?	
Hvad kan Alters foto og beskrivelse fortælle jer om Auschwitz?	

Fotos taget af Sonderkommandoen i Auschwitz august 1944.

I kan se de fire fotografier, hvis I følger linket.

Vær forberedt på, at billederne viser døde mennesker og mennesker på vej i gaskamre. Vær også beredt på, at billederne er uskarpe og taget i nogle sære vinkler. Det hænger sammen med, at det var ekstremt farligt at tage billederne, hvorfor de skulle tage dem hurtigt, og uden at nogen fik øje på kameraet.

[Sonderkommando fotografier fra Auschwitz \(jewishvirtuallibrary.org\)](http://jewishvirtuallibrary.org)

Stanislaw Klodzinski (f. 1918, d. 1990) var polak, der i 1941 som politisk fange blev anbragt i Auschwitz i 1941. Her var han medlem af modstandsbevægelsen i lejren.

Da de jødiske medlemmer af Sonderkommandoen tog fotos af krematorierne, overdrog de Stanislaw filmen. Han videregav filmen til den polske modstandsbevægelse i Krakow sammen med nedenstående besked.

Hemmelig besked fra Stanislaw Klodzinski 4. september 1944 til ledelsen af det polske socialistparti i Krakow

"Haster!

Send to metalruller med film til 6x9-kamera så hurtigt som muligt. Har mulighed for at tage billeder.

Sender jer optagelser fra Birkenau – gasningsaktion.

Fotografierne viser en af gruberne, hvor ligene blev brændt, når krematorierne ikke kunne klare alle ligene. Ligene i forgrunden venter på at blive kastet i ilden.

Et andet billede viser et af de steder i skoven, hvor folk klæder sig af inden "brusebadet" – som man fortæller dem – og så går de ind i gaskamrene.

Send filmrulle så hurtigt I kan!

Send vedlagte fotografier til Tell^c – vi mener, I bør sende forstørrelserne videre."¹⁸

Hvad handler Stanislaws besked om?	
Hvad ville Stanislaw opnå med sin besked og de vedsendte fotos?	
Hvorfor gik jøderne ind i gaskamrene? Hvad fortæller det om Auschwitz?	

^c Tell var et dæknavn for et fremtrædende medlem af den polske modstandsbevægelse, Teresa Lasocka-Estreicher